

Norge vingler

Av Morten Walløe Tvedt

Jurist og forsker, Fridtjof Nansens Institutt

En global maktkamp herjer om hvem som skal eie og kontrollere verdens matvare- og legemiddelproduksjon, og Norge vingler. Skal multinasjonale selskaper gis sterkere midler til å befeste monopoler – eller skal små- og middelsstore bedrifter og demokratiske regjeringer slippe monopolmakt? Dette er viktige politiske spørsmål, men fremstilles som tekniske, juridiske detaljer. Jurister og multinasjonale selskaper styrer utviklingen og politikere holdes utenfor.

Et nytt globalt system for patenter er på vei – uten demokratisk deltagelse. Det vil bli mulig å få patent fra ett *globalt patentkontor* for alle industriland. Et *verdenspatentet* vil gi en eksklusiv rett i alle land som følge av ett vedtak. Ingen internasjonale organisasjoner har tilsvarende makt over individer i dag – dette bli det første supranasjonale rettighetsystemet. Forhandlinger pågår uten bred debatt, utenfor WTO og utenfor FN.

Et verdenspatent vil endre rammebetingelsene for utvikling, teknologioverføring og tilgang til nye produkter i fattige land. De som ønsker dette er først og fremst patentkontorene og multinasjonale selskaper. Dagens system, hvor hvert land kan avgjøre enkeltpatenter tar tid og koster penger for selskap som vil skaffe seg monopolmakt i verden.. Å få innvilget verdenspatent fra ett kontor i Geneve vil bli billigere og enklere, men vil øke juristenes makt og svekke politikernes. Utviklingslandene motsetter seg et slikt system. Dette er en kime til konflikt.

Hva mener Norge om dette? I offisielle norske dokumenter gjentas brobyggerrollen mellom utviklingsland og industriland. Da vi gjennomførte EUs Patent Direktiv tok Norge ett steg bort fra brobyggerrollen. Stortinget har akkurat godkjent at Norge skal bli medlem av den Europeiske Patentorganisasjonen (EPO). Det departementene ikke fortalte Stortinget er at EPO jobber aktivt for å etablere et *verdenspatent*.

Frem til i fjor forhandlet alle land om patentrett i Verdens Immaterialrettsorganisasjon (WIPO). I april ville ikke utviklingslandene akseptere Norge, USA, Japan og EU sitt krav om å fragmentere forhandlingene, slik at et *verdenspatent* lett kunne komme på plass. U-landene nektet å forhandle 4 temaer isolert fra fattigdomsbekjempelse og utvikling. Brobygger-Norge tok ikke ordet én gang på dagene møtet varte. Norges taushet gav støtte til USA, EPO/EU og Japan. Det er altså stor forskjell hva norske embedsmenn skriver til Stortinget og hva de gjør i internasjonale patentfora.

Norge blir medlem av EPO. Nærings- og handelsdepartementet (NHD) skriver ikke til Stortinget at EPO opptrer internasjonalt som en selvstendig politisk aktør som presser utviklingslandene. EPO var mot å ta utviklingsperspektivet inn i forhandlingene (i WIPO), og er pådriver for en ny avtale på vei mot et *verdenspatent*. NHD poengterer ikke for Stortinget at EPO vil opptre på Norges vegne internasjonalt. NHD fokuserer ikke på at EPO's økonomi avhenger av antallet patenter som gis. Jo flere patenter, jo større blir inntektene. Organisasjonen er ikke noe nøytralt forvaltningsorgan i norsk forstand – men en internasjonal enhet som tjener penger på å innvilge mange patenter. Stortinget har nettopp vedtatt å gi EPO forvaltningsmyndighet i Norge.

Endringene av patentjus skjer med mange små skritt som hver for seg ser ubetydelig ut, men som tilsammen endrer maktforholdene i verden for kontroll over kunnskap, innovasjon og verdens matvare- og legemiddelproduksjon.. Hver gang styrkes multinasjonale selskaper sin maktposisjon. TRIPS-avtalen innbærer et stort sprang – alle WTO-land må gi patenter på nesten alle typer av oppfinnelser, samtidig tas nye museskritt hele tiden.

For Europa var neste steg EUs Patentdirektivet. Det var massiv folkelig motstand mot direktivet i EU. I Norge delte regjeringen (Bondevik-II) seg på midten. Stortinget godtok Direktivet – men med innføringen av viktige avbøtende tiltak. Neste skritt tok Norge i juni, med SV og Sp i regjering. Å bli medlem av EPO underminerer de avbøtende tiltakene som var så viktige da for to år siden. Nå fremstiller NHD tiltakene som ubetydelige.

Patentjus utvikles med små steg som styrker de multinasjonale selskaperenes makt over mat- og medisinproduksjonen. Embedsmennene fremstiller hvert skritt som ubetydelig, men viktig for næringslivet. Monopolmakten styrkes. Politikere vises aldri hele bildet. Ingen embedsmenn uttaler at målet er et *verdenspatent*.

Da forhandlingene i WIPO brøt sammen, kunne en tro at et *verdenspatent* er fjernere enn før, men nei. Forhandlingene om *verdenspatent* fortsetter i lukkede rom, med USA, Japan, EPO, embedsmenn fra Norge. Utviklingslandene deltar ikke. De er utelukket siden de insisterte på at patentsystemet må se hen til fattigdomsbekjempelse og utvikling. Slike lukkede møter er vanskeligere å følge. Forhandlingene her skjer uten bred deltagelse. Når forhandlingsresultatet foreligger kommer det til å bli presentert for u-landene som et fait-a-complit – en ferdigpakke de må si ja (eller nei) til. Det samme skjedde med TRIPS, noe u-landene nå angrrer.

Det er ikke et Soria Moria-mål å etablere et *verdenspatent*. Patentstyret, NHD og justis forhandler om et globalt regelverk utviklingslandene er mot. I norske saksdokumenter, fastholdes *tilsynelatende* at Norge skal inneha en brobyggerrolle, men hva skal det bety konkret? NHD skriver ikke til Stortinget om at EPO bare er et steg på vegen. Stortinget og den politiske ledelsen i Regjeringen gis et feilaktig bilde av at Norge opptrer som brobygger. I realiteten jobber Norge mot U-lands interesse. Det er et demokratisk problem at NHD, Justis og i Patentstyret ikke forteller hele historien.

Er den Rød-Grønne regjeringen for et selvdrevent supra-nasjonalt *verdenspatent* utenfor politisk kontroll? Ingen vet hvor store kostnader et *verdenspatent* vil påføre norske bedrifter og universiteter. NHD unnlot å si noe om kostnadene av EPO-medlemskap for små- og mellomstore bedrifter. Embedsverket jobber for å skape et *verdenspatent* til fordel for multinasjonale selskaper på tvers av ulandsinteresser, samtidig som de sier til politikerne at de opptrer som brobyggere.